

Diyalog Kavramı

Dr. Bekir ONUR

A. Tanım

Diyalog, iki ya da daha çok kişi arasında karşılıklı konuşma, bu konuşmanın içeriği olarak tanımlanır. İnsanlararası iletişim ağı içinde diyalog önemli bir yer tutar. Özellikle ahlak eğitimi söz konusu olduğunda diyalog en temel rolü oynar. Bu nedenle diyalog kavramını açıklarken, İnsanlararası iletişimin çeşitli düzeylerini ayırmak ve bunlar içinde diyalogun yerini saptamak gerekir.

R. Mehl'e göre (1), iletişim olgusunda dört «düzey» ayırabiliriz: Bilgi verme, öğretim etkinliği, öğüt verme, diyalog. Bilgi verme düzeyindeki iletişimde, bilgiyi veren ve alan arasında gerçek bir kişisel ilişki yoktur. Alıcının ilgisi bilgiyi verene değil, daha çok yeni bir bilgiye yöneliktir. Öğretim etkinliği düzeyindeki iletişimde, alıcıya önerilen bilgilerin doğruluğu öğreticinin kendisi tarafından ileri sürülmektedir. Gerçek burada salt bilgi verme düzeyi aşılmıştır ve daha kişisel bir ilişki kurulmuştur, fakat öğretim ilişkisinde yer alan kişiler eş düzeyde değildirler, genellikle herşeyi bildiği ve hiçbir şey bilmediği varsayılan taraflar karşı karşıyadır. Öğüt verme düzeyindeki iletişimde, yazar ya da konuşmacı kendi yaratmadığı fakat tanıdığı olduğu bir mesajı iletmek durumundadır. İlettiği yargıları eleştiri ve muhakeme yoluyla aydınlatmaktan çok, kesin yargılar iletmek ve alıcının yaşamını buna göre düzenlemesini beklemek söz konusudur.

P. Furter'e göre de (2), her eğitsel iletişim daima bilgiler içerir ve on-

(1) R. MEHL, La rencontre d'autrui, Bölüm II, Delachaux et Niestle, Neuchatel, 1967.

(2) P. FURTER, La vie morale de l'adolescent, Delachaux et Niestle, Neuchatel, 1972,

larla başlar. Bu bilgiler, genellikle, yönetimin öğretmenlere empoze ettiği bir program biçiminde ya da toplumsal bir bilgi biçiminde gruplanmış ve düzenlenmiştir. Eğitsel iletişimin bu düzeyinde öğretmenin varlığı pek önemli değildir ve hatta yerine bir öğretim aygıtı koymak olanaklıdır. Fakat bu düzeyde daha önemli bir nokta eğitsel iletişimin çabucak ikna etme tekniğine dönüşebilmesidir. Öğretmen, öğrenci üzerinde doğrudan ve güçlü bir etki yaratmak amacıyla propaganda tekniklerini kullanmaya girişebilir. Böylece öğretmen bir egemen olma ilişkisine girer, bu da gerçek iletişimi ortadan kaldırır.

Şu halde eğitsel iletişim, öğrencinin özerkliğine saygı duyulan eğitim düzeyine ulaşmak için salt bilgi verme düzeyini aşmak zorundadır. Ancak bilgileri safdışı etmek söz konusu değildir, öğretmenin onları daha geniş bir bütün içine yerleştirmesi söz konusudur. Öğrenci de artık şekil verilecek şekilsiz bir madde değildir. Öğretmen artık öğrencinin farklı bir varlık (existence) olduğunu, eğitimin amacının onu kendine-benzer kılmak olmadığını anlayacaktır. Eğitim bilgi vermeyi aşar, çünkü öğretmen öğrencinin bu başka varlığını dikkate almaktadır.

Bilgi verme başkasını tanımayı içermediği halde, eğitimin kurduğu diyalog öğrencinin farklılığını, kendine özgü olduğunu tanımakla başlar. Furter burada «bilgi verici eğitim» ile «diyalog kurucu eğitim» ayırımını yapmaktadır (s. 167). Birbirini özgürlük içinde tanıyan iki kişinin diyalogu bir karşılıklılık ilişkisi üzerine kurulacaktır. Furter'e göre, «Eğitsel iletişimde öğretmen öğrenciye artık tamamen farklı bir varlık olarak değil de, başka bir «kişi» olarak yaklaştığı zaman eğitim bir diyalog olacaktır» (s. 168).

Furter'e göre (s. 168), eğitim adını verdiğimiz alışılmış süreç içinde eğitsel iletişim iki eylem öznesinin (sujet) farklılığını gerektirir. Diyalogun ortaya çıkmasında ise, eğitim onların durumlarının karşılıklılığından hareket eder. Eğitimde öğretmen öğrencinin durumunun özel-oluşunu (particularite) keşfettiği halde, diyalogda durumlarının benzerliğini (similitude) kabul eder. Bu karşılıklılık bir öznelarası ilişki, örneğin öğretmen kendi fikirlerinin temelini öğrencileriyle tartıştığı zaman doğabilir. Özellikle ergenin zihinsel gelişiminin böyle bir ilişkiye ne denli gereksinme yarattığı bilinmektedir. Bu ilişkide duygusal koşulların yerini abartmamak gerekir. Gerçi anlaşılmama korkusu içindeki ergene böyle bir duygusal ortam çekici gelebilir ve bunalımını azaltabilir. Fakat salt sempati ve dostluk ilişkisine dayanan bir diyalog, okul toplumunun diğer üyelerini (diğer öğretmenleri olduğu gibi diğer öğrencileri de) ilişkilerin dışında bırakmaya yol açabilir, ortak yaşamı zorlaştırabilir, bu nedenle eğitsel bir ideal olarak önerilemez. Daha gerçekçi bir tutumu yeğlemek uygun olur. Furter'e göre, «diyalog sadece bir fikir tartışması sırasında doğmaz, çatışmanın olduğu yerde de olanaklıdır. Öğretmen ve öğrenci bir derste ve özellikle bir

disiplin çalışması sırasında birbirleriyle muhalefete de düştükleri zaman düşmanca başkılıkları içinde birbirlerini keşfederler. Nefret ya da anlayışsızlık başarısızlığına varabilecek bu karşılaşma, özellikle öğretmenin girişimi üzerine, iki tarafın açık yürekle birbirini keşfettiği içten bir karşılaşma vesilesi olabilir» (s. 169).

Yukarıdak açıklamalardan, eğitsel iletişimin basit bir bilgi verme işlemi düzeyinde kalamayacağı, diyalog ilişkisinin kurulabilmesi için önce kişiyi başkılığı içinde tanımak, sonra onun eşdeğerde olduğunu kabul etmek gerektiği, böylece gerçek bir diyalogun karşılıklı ilkesini zorunlu kıldığı anlaşılmaktadır. Ancak iletişim ilişkisinde en yüksek düzeyde yer alan diyalogun kurulmasının da bazı sınırlılıkları vardır.

B. Diyalogun sınırlılıkları.

Augustin Berset'e göre (3) her türlü diyalogu sınırlayan güçlüklerin başında dilin sınırlılığı gelir. Dilde düşünce ve duyguları sözcüklerle ifade etmek söz konusudur. Eğitsel iletişimde sözcüklerin sınırlılığı özellikle ergenlik çağındaki kişilerle konuşurken hissedilmektedir. Gençliğin çağımızda bir yaş grubu olmaktan çok, bir toplumsal grup olduğu sıklıkla belirtilmiştir. Bu toplumsal grup kendine özgü bir kültür yaratma çabasıdadır. Yetişkinler çağımızın ürünü olan bu yeni olguyu ele alırken daha işin başında dil gücülüğüyle karşılaşmışlardır. Asıl önemli güçlük, ergenin kendini yetiskinden ayırmak için dile başvurmasıdır: Ergenler özel bir dil dağarcığı oluşturmuşlardır. Bu dilin sözcüklerine yetişkinlerin kullandığından çok farklı anlamlar yüklenmiştir, hatta yetişkinlerin bilmediği yeni sözcükler yaratılmıştır. Araştırmacılar ergenlerle ilgili araştırmalarda dil konusuna öncelik verme gereğini duymuşlardır. G. Vincent bu konuda şöyle yazmaktadır: «Gençlerin tanınması sadece rollerinin çokluğunu ele almaktan geçmez, aynı zamanda dillerinin kotlanmasını da gerektirir. Lise öğrencilerinin konuşmalarının (projektif testler, bildirimler, mülakatlar vb.) incelenmesi, yetişkinlerin ve gençlerin aynı sözcükleri onlara farklı bir anlam vererek, onlara farklı bir «güç» yükleyerek kullandıklarını düşündürmektedir» (4). Bu yenilik, çağımızda ergenliğin bir doğa olgusu olmaktan çok, bir kültür olgusu olduğu gerçeğiyle açıklanabilir.

Diyalogu sınırlayan diğer bir güçlük, diyaloga giren varlıkların başkılığında gelmektedir. Konuştuğumuz kişiye ilişkin belirli bir düşünceye sahibizdir, ama bu düşünce hiçbir zaman o kişinin kendi gerçekliğini

(3) A. BERSSET, L'orientation morale pendant l'adolescence juvenil, çoğaltılmış doktora tezi, Fribourg, 1972, s. 85-90.

(4) G. VINCENT, Le peuple lycéen, Gallimard, Paris, 1974, s. 27.

tamamıyla karşılamaz. Psikanalizciler göre, özellikle bilinçdışı, insanlar-arası iletişimi büyük ölçüde etkilemektedir. Benim söylediğimle beni dinleyenin bunu algılayışı birbirini tam karşılamakta mıdır scrusu önemlidir. Bu nedenle karşılıklı düşünce ve duyguları bilmek diyalogun kurulmasında önemli bir rol oynar. Ahlak eğitimine ilişkin diyalogda bu nokta özellikle dikkate alınmalıdır. Birbirini —özellikle birbirine karşı duygularını— tanımayan ergenle yetişkinin diyalogu, hemen sinirli bir tartışmaya dönüşme tehlikesini taşır. Söylediklerinin anlaşılmadığı duygusuna kapılan ergen için diyalog umutsuz bir çaba olur. Bu nedenle Mehl, her türlü gerçek diyalogun ilk koşulu olarak, «başkasının başkalarına saygı»yı görmektedir (s. 13).

Diyalogu sınırlayan diğer bir güçlük, herkesin farklı bir felsefeye sahip olmasının doğurduğu sınırlılıktır. Sözcüklerin ardında herkesin kendi yaşam felsefesi, dünya görüşü gizlenmektedir. Herkes kendi yaşam felsefesine dayanarak konuşurken, dinleyen herkes te kendi felsefesine göre bunu algılamaktadır. Berset'nin aktardığına göre (s. 87), bir öğrenci grubu üzerinde yapılan araştırmada öğretmenin neden artık onlar üzerinde etkili olamadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Görülmüştür ki öğretmenin söylediklerinin arka planında, bugünün dinleyicilerinde hiçbir yankı uyandırmayan bir felsefe yer almaktadır. Şu halde ergenle diyalog kurabilmek için onun yaşam felsefesini bilmek zorunludur. Özellikle ahlak eğitiminde, kendi geleneksel felsefesinin kavramları ve ilkeleriyle konuşan bir yetişkin, bunlara tamamen yabancı bir dünya görüşüne göre düşünen ve yaşayan bugünün genci üzerinde hiçbir etki uyandıramayacaktır.

Diyalogun kendi yapısından gelen bu güçlükleri aşmak için, yetişkinlerin (anababa, eğitimci) başvurmak zorunda oldukları bir takım önlemler sayılabilir. Bunlar yetişkinleri ergenlerle gerçek bir diyalog kurmaya hazırlayan önlemlerdir. Çünkü bir diyalog, hazırlıksız, kendiliğinden doğabilecek bir ilişki değildir.

C. Diyalogun koşulları.

Çocuklarla ve özellikle ergenlerle diyalog ilişkisinin kurulabilmesi için üç koşulu yerine getirmek zorunludur (Berset, s. 77-81) :

- Ergeni diyalog için yeterli bir muhatap kabul etmek,
- Bütün gelişim boyunca diyalogu bir alışkanlık olarak yerleştirmek,
- Ergenin yaşamının her yönüyle ilgilenmek.

Önce ergenin diyalog için yeterli bir muhatap olduğunu kabul etmek söz konusudur. Ergenin zihin gelişimi, ilgisi ve becerileri, genel kültürü, özellikle çağımızda onu yetişkinle diyalog kuracak düşünsel düzeye yükseltmiştir. Çocuk karşısında çoğu zaman yetişkinin son sözü söyleyen kimse olması bir zorunluluktur. Ergenlik çağının başlarında da ergenin dağınık ve önemsiz şeyleri tartışmaya eğilimi yetişkini kendi ağırlığını koymaya zorlayabilir. Fakat lise çağındaki bir ergen, yetişkin karşısında eş düzeyde bir muhataptır. Bu ergen, yetişkinin kendi yaşını, olgunluğunu, deneyimlerini ileri sürerek onu susturmaya kalkışmasını —hiç olmazsa içinden— kabul edemez. Böyle bir tutum ergeni yaralar, ergen bunu bir aşağılama olarak yorumlar. «Daha öğreneceğin çok şey var, önce okulunu bitir, ondan sonra seninle konuşuruz» diyerek diyalogu bozan ya da kesen birçok hatalı anababa vardır.

Ergenlik sırasında diyalogu olanaklı kılabilecek ikinci etken, çocukluktan itibaren gelişimin bütün aşamaları boyunca bunun bir alışkanlık olarak yerleşmiş olmasıdır. Çocuğun ilk duygusal-devinimsel işlevleri anne ile çocuk arasında belli bir diyalogu başlatır. Çocuk ve daha sonra ergen kendi benliğinin ve başkalarıyla ilişkinin bilincini kazandıkça bu diyalog günden güne sürer, genişler ve olgunlaşır. Anababaların çok küçük yaştan itibaren çocuklarıyla bir alışveriş atmosferi kurmalarının, ergenlik döneminde de diyalogu kolaylaştırdığı görülmektedir. Buna karşılık, örneğin, «çocuklar yemekte konuşmazlar», «büyüklere cevap vermek ayıptır», «büyükler ne derse ona uyulur» türünden bir müdahale ilerde de diyalogu olanaksızlaştıran bir tutumdur. On sekiz yaşındaki bir genç, «Babam benim yaptığım ve düşündüğüm şeylerle hiçbir zaman ilgilenmedi. Şimdi benim için yaşamsal sorunlar üzerinde onunla konuşabileceğim nasıl düşünülebilir» derken, diyalogu olanaksızlaştıran kökeni belirtmiş olmaktadır. Şu halde bu denli güç bir girişim ergenliğin ileri dönemlerine bırakılamaz. Bu yaşta diyalog, çocukluktan itibaren kurulmuş kişilerarası bir ilişkinin daha olgun bir düzeyde sürdürülmesi olmalıdır.

Ozellikle ahlak eğitimi amaçlayan bir diyalog, ancak anababaların ve eğitimcilerin gencin yaşamının her yönüyle ilgilenmeleriyle olanaklıdır. Temel sorunlar üzerinde bir diyalog kurabilmek için, günlük yaşamın önemsiz olayları üzerinde bile konuşabilmek gerekir. Böylece genç bütün yaşamının yetişkini ilgilendirdiğini hissedecektir; aksi halde daha önemli konularda konuşmaya hevesi ve cesareti kalmayacaktır. On yedi yaşındaki bir gencin şu sözleri anababanın diyalogu olanaksızlaştıran yanlış tutumunu ortaya koymaktadır: «Eğer bir kızla konuşursam ciddi sorunlarla ilgilenmenin daha doğru olacağı söyleniyor bana, eğer siyasal konularla ilgilenirsem derslerinden ne haber deniyor; derslerden söz etme-

ve heveslenince de kimse ilgilenmiyor». Gencin günlük yaşamının olaylarını paylaşmak bir diyalog ortamının kurulmasını büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

Yukarıda açıklanan diyaloga hazırlayıcı üç koşulun temelinde, ergenliğin kendi başına bir değer olduğu düşüncesi yatmaktadır. Ergenlikte olup biten herşey, dıştan bakıldığında, ne denli anlamsız, olumsuz, tutarsız görünürse görünsün, ergeni yetişkin yaşama hazırlayan, kişiliğini kazandıran ve olgunlaştıran hususlar olarak değerlendirilmelidir. Oysa genellikle yetişkinlerin ergenlik dönemi ve ergenler hakkında ne denli olumsuz kanıları olduğu bilinir. Yetişkinleri böyle olumsuz kanılar edinmeye götüren nedenler açıklanırken ergen-yetişkin diyalogunu bozan etkenler de aydınlanmış olacaktır.